

פְּצֹפּוֹר נִדְדוּת מִן קִנְיָה בֵּין אִישׁ נִדְדָד מִמְקוֹמוֹ

נוסחה נפוצה במיוחד של האפיטף המשכילי היא תיאור חייו ומותו של הנפטר באמצעות נדודיו בערים השונות. מוסכמה ספרותית זו מכילה על פי רוב תיאור תמציתי של חיי הנפטר על פי מקום לידתו, מגוריו, נדודיו ומותו. העיסוק הנרחב בתחנות הגיאוגרפיות שבחיי הנפטר משקף את החברה המשכילית בפרט, ואת החברה היהודית בכלל, בעיקר את זו המזרח אירופית שבה נכתבו האפיטפים. במציאות היסטורית זו נדדו רבים מן המשכילים מעיר מולדתם למרכזי לימוד, רוח והשכלה גדולים כדי להשתלם בלימודיהם ולהתערוות בקהילה המשכילית. מציאות זו הייתה בעבור כותבי האפיטף מטאפורה פורייה לתיאור מצב גרות ונדודים כמצב אנושי יסודי של האדם בין "הכא להתם".

•

גַּר הַיְתָה גְּוִיָּתִי

בְּאַרְץ נְכָרִיָּה

וּתְשֹׁב לְאֶדְמָתָה ;

גַּר הַיְתָה נְשָׁמָתִי

בְּאַרְץ תַּחְתִּיָּה

וּתְשֹׁב לְאַחֲזָתָה.

(יוחנן ויטקובר, **אגודת פרחים**, תר"מ)

מצבת קבורת שליח דרחמנא

עוֹבֵר אַרְחוֹת יָמִים כִּי עָנִי אָנִי
רְחוּק מִמּוֹלְדֵי תִי חֲלִי חֲלִי תִי
דֶרֶךְ מְוֹת קִשְׁתּוֹ נִפְשׁ הַכִּנִּי
וּבְכֵן גָּר תּוֹשֵׁב עִמָּכֶם הֵייתִי
עוֹבֵר אַרְחוֹת יָמִים ! הֵבֵט סוֹפֵד
הָא בֵּית אָבִיךָ הָא בֵּית מוֹלְדֵיךָ

(שמואל חיים זלמן, נעים זמירות שמואל)

•

וּיִלְנָא קוֹל תַּתָּן : בֶּן בְּטָנִי הָבִי !
קוֹל וִיטְעֵבְסֵק בָּא : תָּנִי אִישׁ כְּלוּלֹתִי !
קוֹל קוֹרָא מְקַאֲמַנִּיץ : הָשִׁיבִי תּוֹשְׁבִי !
וּתַעֲזֵן סִימְפְּרָאפֶּל : הֵנוּ בְּקַבְרוֹתֵי.

(אברהם דובער לבנזון הכהן, אבני בכות- שירי שפת קדש)

וּיִלְנָא קוֹל תַּתָּן : כמו באפיטף זה של אד"ם הכהן כך גם בקינתו של רשב"ג לתשעה באב, "שומרון קול תתן" מופיע ייצוג גיאוגרפי של שתי ערים בדמות שתי נשים המבכות את המת. שתי הנשים, אהלה ואהליבה, מתווכחות ביניהן מי מהן סבלה יותר. אהלה מייצגת את העיר שומרון, בירת ממלכת ישראל, ואהליבה מייצגת את העיר ירושלים, בירת יהודה.

•
לויגִזָּאם יִלְדִתְךָ,
עִיר טְעֵלְזֵז גְּדִלְתְךָ
בְּקִאֹוֶנָּא חֵיית
עִם בְּעֵל נְעוֹרְךָ
וּבְבְרֵלִין עֲלִית
אֶל בֵּית אֱלֹהֶיךָ.

(יהודה לייב גורדון, נאד של דמעות - קבוצת כתובות שעל גבי הקברים)

התבנית הספרותית על פיה מבוססת פתיחת אפיטף זה, החוזרת שוב ושוב בקרב כותבי האפיטף המשכילי לקוחה מהספרדו של רבי זירא (בבלי מועד קטן כה, ע"ב): "כי נח נפשיה דרבי זירא פתח עליה ההוא ספדנא: ארץ שנער הרה וילדה, ארץ צבי גידלה שעשועיה, אוי נא לה אמרה רקת, כי אבדה כלי חמדתה"